

Jaume Cela: «Els mestres hem de fer bones persones»

L'educador i escriptor diu que «no ensenyes el que saps, sinó el que ets»

Respectar. Saber escoltar. Ser-hi. Donar la mà, acompanyar. Fer dubtar, fer pensar i construir identitats. Jaume Cela (Barcelona, 1949) de petit volia ser actor. Està enamorat del cinema -no hi ha setmana en què no hi vagi- però sobretot del que ha estat el seu ofici: l'educació. Ell serà qui conduirà el cicle organitzat per Catorze i EduCaixa: Educadors de pel·lícula (<http://www.catorze.cat/noticia/6750/educadors/pellicula/amb/jaume/cela>) . Dirigit a mestres i famílies, es farà entre el 17 i el 21 de juliol i està reconegut pel Departament d'Ensenyament.

Va ser director de l'Escola Bellaterra, el 2008 va rebre la Creu de Sant Jordi i ha escrit una seixantena de llibres. Per tot el que hi ha après i pel vincle que hi té, quedem i conversem a la seu de l'Associació de Mestres Rosa Sensat.

Foto: Gemma Ventura

Per què és important aquest lloc on som?

Rosa Sensat ha estat un moviment de mestres que durant el franquisme va aconseguir que l'escola sortís del forat negre. I enllacés amb tota l'experiència riquíssima que havia tingut l'escola a la República i a les èpoques anteriors. A més a més, la institució s'havia unit amb els moviments més importants i renovadors del món.

Vas començar als 18 anys a fer de mestre, encara que els teus pares preferien que treballassis a la Caixa.

Treballava en una casa d'assegurances, al Banco Vitalicio de España.

No t'hi imagino, eh?

Anava molt bufó. Amb camisa i corabata, tot mudadet cap allà. Els caps de setmana amb el moviment d'escoltes portava nens al Camp de la Bota, que era un barri de barraques que hi havia a Barcelona. I allà fèiem excursions, colònies. Hi havia una escola que estava en un castell, que era del Ministeri de Marina i l'havien cedit a l'Escola Pia. Llavors els escolapis em van dir: tu que te'n surts amb els nanos, què et semblaria venir a donar a classes?

Et vas trobar fent-ho.

Però pensa una cosa: jo no tenia ni primer de batxillerat fet.

No se t'havia acudit mai ser mestre?

A mi? Mai de la vida. La meva il·lusió era arribar a ser un gran actor i treballar amb la Meryl Streep. Vaig acceptar-ho. A casa meva em van dir: però què estàs fent! Si tens una feina segura! A la casa d'assegurances ja hi portava uns quants anys i havia pujat de categoria. Hi vaig entrar sense passar per la fase de *botones*, que era l'últim esglaó. Vaig arribar a auxiliar i després ja em van fer oficial de segona. A casa eren gent de classe treballadora. D'expectatives d'universitat no en tenien ni una. El somni de la meva mare i del meu pare era que treballés a la Caixa. Que era el somni que tenia molta gent d'aquella època. Per tant, no vaig fer el batxillerat quan em tocava, perquè era per anar a la universitat, i no podia anar-hi perquè era molt cara. I vaig fer comerç. Però quan vaig veure que estar amb els nens m'absorbia i m'interessava, vaig dir: Jaume, has d'estudiar i treure't el títol. I vaig començar a fer batxillerat.

Haver fet aquest canvi també és de valent.

Sí, però això ho vaig fer amb divuit anys. Si hagués dit que no, no sé on seria. El que m'imagino és que no hauria tingut una vida tan plena i interessant com la que he tingut. Vaig anar fent els cursos mentre feia de mestre, perquè hi havia una inspectora que permetia aquestes irregularitats. I veia que aquesta era la millor solució per a un tipus d'escola en què els mestres havíem de fer de tot.

Què feies?

De mestre, monitor, infermer. Substituint coses que havia de fer la família.

Et devies espavilar molt.

En aquest tipus de barri vaig aprendre moltíssim. El primer any no sabia res.

Una de les coses que defenses és que cal ser conscients de la distància des d'on eduquem.

El Joan-Carles Mèlich parla de la diferència entre ser i ser-hi. I és molt interessant. Perquè a la vida la gent que ha estat important és la que ha estat amb tu. No és gent en abstracte, sinó

aquella persona que ha estat el teu mestre. Recordo quan era petit que hi havia una frase que deia: els amics se'ls coneix al llit i a la presó. L'important és transmetre als alumnes la imatge que tu estàs al seu costat per ajudar-los amb el que sigui.

Incondicionalment?

Incondicionalment. Perquè si tu et dones, no pots esperar res a canvi. Allò de dir "me'n deus una" no és una donació, és una transacció. El mestre, encara que soni molt espiritual, es dona sense esperar res a canvi. Ara bé, hi ha vegades que obtens resposta. Jo vaig obtenir una resposta meravellosa quan em vaig jubilar. Però no l'has de desperar. Tu estàs en funció de les seves necessitats. L'altra cosa és saber des de quina distància has d'educar. Perquè hi ha una persona que necessitarà que estiguis molt a prop seu i una altra et dirà que tan a prop no, perquè sentirà que li invadeixes el seu espai. El mestre ha d'anar mesurant constantment a quina distància s'ha de posar. Però ni a sobre, ni a sota, ni al davant, ni al darrere. Sempre al costat de l'alumne.

La feina de mestre és preguntar-se cada dia des de quina distància educa els vint-i-cinc alumnes?

O els vint-i-vuit o els catorze. Sí. I amb els pares passa igual. Quan tens fills també veus que no tots necessiten el mateix. Tots els fills són fills únics.

Això en el fons és respectar la identitat.

T'has de saber retirar a temps. Hölderlin té una frase molt maca que diu: els oceans conformen els continents retirant-se. L'onada ve, unifica, erosiona el continent i es retira. El mestre s'ha de saber retirar a temps.

I ser-hi a temps.

I ser allà, per quan et necessitin.

És un acompanyant.

Per mi acompanyar és això. I acompanyar per què? Per mostrar el món. És una relació molt lògica. Sempre dic que l'acció educativa comença amb una pregunta: m'ajudes? Sí, i mobilitzo totes les meves competències, els meus sabers i la meua manera de ser per ajudar-te. A què? A créixer. Què vol dir créixer? Desenvolupar un subjecte que sigui capaç de definir el seu projecte de vida però que tingui present que no està sol. I això és l'autonomia i la responsabilitat, que són els dos grans valors que no poden anar mai separats. Per què ho fas? Per acompanyar els alumnes en el procés de descoberta del món. I descobrir el món què vol dir? Descobrir l'alegria i el dolor. L'ambigüitat humana, la mort, l'estimació.

Per tant, no pots tapar-los els ulls a res?

No. Les coses són així i tu podràs intentar modificar-les, però a l'escola no pot haver-hi temes tabús. Tot i que utilitzaràs una manera de parlar amb els nens, segons les edats, els interessos i el marc en què et trobis. Però a l'escola has de parlar de tot, perquè els nens et porten la vida a l'aula. Un nen et pot venir amb un problema que l'importa molt. El pots convertir en un tema de recerca, de conversa o pots dir: no, avui toca la lliçó quatre del llibre de matemàtiques. L'escola tradicionalment ha fet això. Rosa Sensat ha combatut tota la seva vida contra aquest tipus de plantejament.

Més enllà del dos més dos són quatre, caldria que estiguéssim més atents als motius pel qual un nen pateix?

La nostra feina és una qüestió de molt de tacte. I de saber-los escoltar molt. Veure què és el que ens estan demanant. I això vol dir singularitzar molt la mirada. No és fàcil, perquè en tens molts i

perquè ets una persona amb els teus problemes, defectes, vicis. Ara, hi haurà qui em dirà: Jaume, no puc estimar per obligació algú. Però ho hauràs de fer veure.

I aquí és on sortiria el Jaume actor.

Sí, sí. Crec que els mestres hem de tenir una part teatral. A vegades hem de fer veure que estem enfadats. Hem de fer el nostre paper, però sabent que sempre, sempre, sempre el que ha de marcar el nostre horitzó són les necessitats de la criatura.

Dient això encara fas més evident que és una feina molt humana.

Sí.

A més, un nen és molt vulnerable. Depèn de com, el pots trencar.

Però un adult també el pots trencar, eh? Els nens són molt forts, però sí que és veritat que a un nen li pots fer molt mal o molt bé. Tinc alumnes que quan he anat a la tele l'endemà m'han dit: Jaume, tu ets una persona molt famosa! I jo els he respost: no soc famós, soc important. Perquè a la seva vida puc ser un element important. Albert Camus (<http://www.catorze.cat/noticia/3049/gracies/mestre?rlc=a2>), quan va recollir el Nobel, va enviar una carta d'agraïment al seu mestre.

Potser també es tracta de cuidar.

És un verb preciós. L'hem d'utilitzar molt. Nosaltres tenim cura dels nostres alumnes. Els cuidem i ens interessen. Ara, hi ha nens que cuidar-los és molt fàcil i d'altres amb qui és molt difícil. Un mestre no pot deixar d'acollir. No pot dir: si tu no respons als meus patrons, fora. Seria anar en contra de la teva feina. És com si el metge et digués: escolti, vostè no es vol curar, oi? Doncs no li recepto res. Un mestre ha d'intentar curar-te tot i que tu no ho vulguis.

És un compromís?

És que curar els sans és molt fàcil. El problema és, per exemple, aquells nanos de la Mina que sabia que si no entraven a les tres de la tarda a la classe, era perquè estaven a la porta mig desmaiats, per haver olorat cola.

Què feies?

Els entrava a l'escola. Si convenia, parlava amb la família o cridava els serveis sanitaris. Havia de mobilitzar-me. No podia ignorar-ho.

Els problemes dels nens també són dels mestres?

I tant. Tu pots dir: no sé què fer amb aquesta situació. O confessar la teva pobresa davant d'un problema. El que no pots dir és aquest tema no és meu. Si un nen no ve amb l'esmorzar o no dorm, el mestre ha d'intentar fer-hi alguna cosa.

És molt trist si no ho fa.

Però hi ha gent que et dirà: la meva feina és que aprenguin una sèrie de continguts i ja està. Són maneres de fer. No tots els mestres pensen igual. Aquest discurs que et faig no el comparteix tothom. Deixar-te observar és una de les coses més interessants que pots fer a les escoles. Per exemple, tu estàs a l'aula, ve un company teu, seu allà i t'observa.

Ho has fet?

Sí. I és una lliçó molt gran d'humilitat. Si preguntes a un mestre: tu dónes més importància als nois que a les noies? Cap et dirà que sí. Aleshores, t'observen i et diuen: has fet trenta preguntes, dinou a nois, onze a noies. Les que has fet als nois la majoria eren d'un contingut d'aquest tipus. Les que has fet a les noies, d'aquest altre. I no te n'adones, perquè en el fons no ensenyes el que saps, sinó el que ets. És important tenir una persona que et faci veure els teus punts febles i forts. Quan em pregunten què defineix el bon mestre, puc dir una llista d'adjectius. Però no tothom és un bon mestre en tots els contextos. Per exemple, soc un mestre molt socràtic, perquè creo molta conversa al voltant dels nens, però hi ha qui al cap d'un quart d'hora n'està fins al gorro. Perquè potser prefereix fer fitxes.

El que és bo d'una conversa és que el nen té l'oportunitat d'equivocar-se.

Es pot equivocar i no estarà sancionat per això. Aquesta equivocació evidencia el que ens queda per aprendre. Coses definitives n'hi ha molt poques. L'actitud de dir anem conversant sense donar res per tancat transmet al nen que ha d'estar disposat a continuar aprenent.

I a no tenir por?

El que fa el mestre moltes vegades és senzillament fer-lo dubtar: vols dir? Hi ha algú que tingui una opinió diferent? Això que dius en què ho fonamentes?

És ensenyar a pensar.

És que és la nostra funció. No podem dir: he pensat això i el món ha pensat allò. I ho memoritzes i ho saps. No, no.

És una sort tenir mestres així.

La funció d'un mestre no és saber moltes matemàtiques, les ha de saber, però també ha de saber ensenyar-les bé. I com ho sap, que les ensenya bé? Perquè els nens les aprenen.

Dius que al nen que s'equivoca se l'ha de felicitar, perquè s'ha arriscat a dir la seva.

Nosaltres sempre hem d'intentar que les nostres intervencions vagin adreçades a mantenir la bona imatge que té el nen. Perquè sense això no fa res. Dir-li: avui no ho has encertat prou, això, però mira, ara ens hi posarem junts i veuràs com ens en sortirem. I com ens en sortirem? Te'n sortiràs tu i me'n sortirà jo. Perquè jo me'n sortirà si tu te'n surts. Si tu no te'n surts, jo he fracassat. Fracàs entre cometes, perquè no m'agrada gens utilitzar aquesta paraula. Dir a un nen de setze anys, que potser viurà fins als cent, que és un fracàs escolar és per aixecar-te i marxar.

Ho he arribat a veure amb nens de sis anys, que potser no els hi han dit directament, però els han tractat com si ho fossin.

És allò que passa a les escoles, que un nen acaba sisè i a la reunió d'avaluació diuen: no, és que això ja ho vèiem als tres anys. Si ho constatem vol dir que hem de revisar moltes coses, eh?

Ja li has posat l'etiqueta.

El problema és que quan algú està etiquetat el veus en funció de l'etiqueta. He estat molt crític amb el traspàs d'informació d'escoles a instituts. S'ha d'anar molt en compte quan dius "ell és així". Primer de tot, jo el veig així, que ja és diferent. Hi ha una subjectivitat per part meua. Ho noto amb això, això i allò. Hi ha estudis que davant de dues classes han dit: els d'aquesta són molt conflictius, i en canvi els de l'altra són una bassa d'oli. No hi havia cap evidència que fos així. I els mestres actuàvem diferent. Imagina't si som sensibles a aquestes informacions que ens donen. S'ha d'anar molt en compte a no donar res per definitiu. Entre altres coses, perquè pots fer un ridícul històric.

I un mal històric.

Exacte. Hi ha qui diu: encara recordo que a tercer de primària una mestra em va ridiculitzar. Els nens t'ho perdonen tot menys la humiliació. I hi ha mestres a qui els encanta fer-ho. Un mestre ha de tenir traça per dir al nen el que necessita escoltar.

Depèn del que li diguis o l'alces o l'enfones.

M'interessa que el nen mantingui interès pel coneixement. I que es cregui capaç de fer coses. Els nens no només han d'aprendre matemàtiques i llengües.

Què més?

Tot. Tinc una anècdota molt divertida de la meua vida. Un alumne quan ja tenia vint-i-sis o vint-i-set anys va venir al despatx a veure'm. Portava un llibre. El va deixar sobre la taula d'una forma molt visible. Li vaig dir: estàs llegint aquesta novel·la? I em va dir: no, no. No m'agrada llegir. Però en sortir de casa he pensat: vaig a veure el Jaume, li farà il·lusió veure'm amb un llibre a les mans. Em vaig dir no l'has fet lector però l'has fet persona.

Aquest és l'objectiu?

Has de ser humil i pensar que en aquests moments formes part d'un conjunt de persones que estan incidint en l'educació dels altres.

Ara que parles d'humilitat, un mestre també hauria de dir perdó?

I tant. Privadament o públicament. He demanat disculpes als nanos. Els he dit: escolteu-me, avui heu pagat el meu mal humor. O avui heu vist que he renyat a tal i no ho hauria d'haver fet. I els nanos t'entenen, t'ho agraeixen i no te'n fan retret. Això no vol dir que no siguis exigent. A vegades m'enfadava molt! Els deia: ara heu d'estar deu minuts sense venir a dir-me res. I em deien: és que no hem fet res. I els responia: és per això que em queixo. I devien pensar: ja li ha agafat el *telele*. Cada edat té les seves coses. Un parvulari en què els mestres no es plantegin que els nens han de moure's i jugar, és condemnar-los. I una secundària en què et pensis que els nens no et qüestionaran, igual.

És anar en contra.

L'adolescent és un torracollons per naturalesa i ja està. Hi has de comptar. No és que es llevi al matí i digui: avui vaig a fer la vida impossible al mestre. No. Ells han de contestar al món. Si es troben al davant d'una persona que se'ls pren seriosament però que sap donar distància i prendre's-ho amb humor, aquell nano se sentirà acollit. Si es troba una persona que intenta posar-se al seu nivell, malament.

Dius que als pares se'ls ha de dir set o vuit coses bones del seu fill.

És primordial. Si un mestre només hagués dit coses negatives del meus fills, per molta raó que tingués, aquest mestre no m'acabaria d'agradar. Perquè els meus fills me'ls estimo molt i sé que també tenen coses bones. És una qüestió d'humilitat. Com a mestre he de pensar que quan faig el retrat d'un nen estic ensenyant el que conec de la persona, i que hi ha moltes coses que no les sabré. Intentar entendre la singularitat humana en la seva globalitat és un error. Mai arribaràs a saber-ho.

Contra què creus que han de lluitar els mestres?

Els mestres hem de lluitar contra la ignorància i la maldat humana. Crec que la nostra acció va

adreçada a crear nens el més motivats possible per conèixer el món. Els mestres hem de fer bones persones. Hi ha qui diu que això és molt ingenu i naïf. Però en aquest moment si fem un discurs perquè cadascú miri el que li interessi i prou, estem abocant el món cap al desastre. Gent bona vol dir que quan un nen ve i et diu que ha acabat la feina, i et demana què puc fer, li puguis dir: per què no ajudes la Carme, que no acaba d'entendre els problemes que fem? O que quan fan un partit de futbol entenguin que els que no en saben també poden jugar-hi. O que quan tenen un company de classe malalt es preocupin d'anar-lo a veure o fer-li una trucada.

Els hem d'ajudar a ser feliços?

Crec que són tres elements: interessar-se pel coneixement humà, fer gent bona -que tingui consciència que les seves accions repercuteixen a les vides dels altres, i que per tant més val col·laborar que competir- i que això li produeixi un benestar.

Com va ser la festa de comiat, quan et vas jubilar de l'escola?

Va durar tot un any! Hi havia estat vint-i-tres anys a la direcció i vint-i-sis a l'escola. Van fer l'any Cela, amb una exposició sobre els meus llibres i em van deixar anar a fer classes amb tots els nens. Sempre acabem el curs amb una cantata, i uns exalumnes músics van agafar un conte meu i el van convertir en cançons. Tots els nens el van interpretar. Va ser un acte d'una generositat extrema. Va venir molta gent d'altres escoles, em van fer un sopar. La meva filla i una amiga seva simulaven que feien unes entrevistes a personatges del món del cinema que parlaven de la importància del Cela. Em vaig sentir molt feliç d'haver compartit tants anys de la meva vida amb aquesta gent.

Què és el que t'ha enamorat d'aquesta feina?

Les descobertes que fas amb les criatures. És el que ara em passa amb els néts. És un regal que et fa la vida.

Quants néts tens?

Un de nou, un de sis i al març i a l'abril en vindran dos més.

Els fas una mica de mestre?

Procuo fer-los d'avi.

Et deu sortir igualment.

Sí que em surt, sí. Em passava molt amb els meus fills quan feien deures. Venien i em deien: això és així? I els volia fer la classe. Em deien: no, digue'm si o és o no. Si no, no t'ho pregunto. És difícil assolir el rol de mestre o de pare. Ells volien la resposta i punt. Estar amb nens és un ofici apassionant. És molt dur, no és fàcil. I entenc que hi hagi gent que per les raons que sigui els hi generi angoixa si no els surt com ho tenen previst. Però quan la gent em pregunta: tu has volgut ser mestre?, veig que senzillament m'hi he trobat. De petit el meu somni era ser actor de cine.

Al final has fet la millor pel·lícula de totes.

I tots els papers de l'aula.

Foto: Gemma Ventura